

เรื่อง วิถีชีวิตคนพรานกระต่ายกับของฝากขึ้นชื่ออำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร

รายละเอียด

บทนำ

คนพรานกระต่าย หรือ “พรานต่าย” ตามภาษาถิ่นที่ใช้เรียกกัน มีวิถีชีวิตที่อิงกับธรรมชาติมาอย่างช้านาน ด้วยความที่พื้นที่มีแม่น้ำไหลผ่านเกิดเป็นความอุดมสมบูรณ์ตามธรรมชาติ มีทั้งต้นไม้หนานาชนิดและสัตว์น้ำหลากหลายสายพันธุ์ ไม้ไผ่ เป็นไม้ชนิดหนึ่งที่เจริญเติบโตเป็นอย่างมาก เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของดินและน้ำ คนพรานกระต่ายจึงนิยมนำไม้ไผ่เหล่านี้มาจักสานเป็นอุปกรณ์ หรือใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพ อีกทั้งยังนำไม้ไผ่มาทำเป็นโต๊ะ เก้าอี้เพื่อใช้ในครัวเรือนอีกด้วย

จัก เป็นการเตรียมวัสดุที่จะใช้ในการจักสาน โดยนำวัสดุมาทำให้เป็นเส้น เป็นแฉก หรือเป็นริ้ว เพื่อความสะดวกในการสาน ลักษณะของการจักสานจะขึ้นอยู่กับลักษณะของวัสดุแต่ละชนิด ซึ่งจะมีวิธีการเฉพาะที่แตกต่างกันไป เช่น วัสดุที่นำมาจักนั้นเป็นไม้ไผ่หวาย มักเรียกว่า ดอก และการจักดอกไม้ไผ่โดยทั่วไปจะแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ จักตามแนวไม้ไผ่โดยมีผิวไม้เป็นส่วนแบน เรียกว่า ดอกพื้น ส่วนอีกลักษณะหนึ่งจะจักโดยมีผิวไม้เป็นส่วนสันดอกเรียกว่า ดอกตะแคง นอกเหนือจากดอกไม้ไผ่สองลักษณะนี้แล้ว อาจจะมีดอกที่จัก เหล่าเป็นเส้นกลมๆ หรือลักษณะอื่นๆ ตามความต้องการที่จะนำดอกชนิดนั้นๆ ไปใช้อย่างไรก็ตาม การจักดอกเป็นงานขั้นแรกที่สำคัญในการทำเครื่องจักสาน เพราะลักษณะของดอกจะต้องประสานกับลวดลายและรูปทรงของเครื่อง

จักสานด้วย นอกจากนี้การเลือกสรรวัสดุที่ดีก็มีผลต่อความคงทนและความประณีตสวยงามของเครื่องจักสานด้วย (วิบูลย์ ลีสุวรรณ, 2561)

ความเป็นมาของจากจักสานไม้ไผ่

นักโบราณคดีได้ค้นพบหลักฐานว่า เมื่อประมาณ 4000 ปีมาแล้ว มนุษย์ได้รู้จักวิธีการจักสานของไม้ไผ่เป็นลักษณะลายขัดสองเส้น หลักฐานนี้ได้ค้นพบที่จังหวัดกาญจนบุรี ซึ่งถือเป็นดินแดนที่สำคัญในทางประวัติศาสตร์ของประเทศไทย หลักฐานการค้นพบเครื่องจักสานนั้นนอกจากประเทศไทยแล้ว ยังได้พบที่แอฟริกาและในทวีปเอเชียบางแห่ง บริเวณแหลมมลายู (ในยุคหิน) ได้ค้นพบหลักฐานเกี่ยวกับเครื่องจักสานที่ทำด้วยไม้กองรวมอยู่กับของใช้ของผู้ตาย จึงสันนิษฐานว่าเครื่องจักสานได้เข้าไปมีส่วนเกี่ยวกับพิธีกรรมความเชื่อบางอย่างของมนุษย์ในยุคนั้นบ้างแล้ว ต่อมาเมื่อมนุษย์ได้มีการดำเนินชีวิตด้วยการเพาะปลูก เลี้ยงสัตว์ จึงเป็นที่เชื่อได้ว่ามนุษย์ได้รู้จักพัฒนาการเครื่องจักสานให้เหมาะสมกับการใช้สอยขึ้นมาเรื่อยๆ ยังมีหลักฐานการค้นพบเครื่องมือที่ทำด้วยหินจำพวกขวาน และเครื่องปั้นดินเผาสมัยหินเก่า ที่บ้านท่ามะนาว ตำบลลาดหญ้า อำเภอเมืองจังหวัดกาญจนบุรี เป็นต้น ทั้งนี้เพราะการขยายตัวออกมาดำเนินชีวิตในที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำลำธารไหลผ่าน เพียงพร้อมไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีให้อย่างเหลือเฟือ สิ่งจำเป็นสำหรับมนุษย์ก็คือ การหาเครื่องมือบางชนิดไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวัน ซึ่งส่วนใหญ่จะได้แก่เครื่องจับสัตว์

การจักสานไม้ไผ่ในพื้นที่พรานกระต่าย

มนุษย์มีความเฉลียวฉลาดในการเลือกสรรวัตถุดิบแต่ละชนิดจากธรรมชาติ มาทำเป็นเครื่องจักสานให้สอดคล้องเหมาะสมกับการใช้สอย “ไผ่” เป็นวัตถุดิบจากธรรมชาติที่มีคุณสมบัติเหมาะสมอีกชนิดหนึ่งที่จะนำมาแปรรูปเป็นวัสดุ สำหรับทำเครื่องจักสานมากที่สุด จึงเห็นได้ว่า เครื่องจักสานไม้ไผ่ เป็นเครื่องจักสานที่นิยมใช้และผลิตกันแพร่หลายในภูมิภาคเอเชีย ไผ่ที่นำมาทำเครื่องจักสานได้ดี มีหลายพันธุ์ อาทิ ไผ่สีสุก ไผ่รวก ไผ่เอี้ยะ ไผ่ข้าวหลาม จึงมีผู้นำภูมิปัญญาการจักสานมาใช้ในชีวิตประจำวันและได้มีการนำภูมิปัญญามาใช้ในการประกอบอาชีพอีกด้วย

จากการลงพื้นที่ในอำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชรเพื่อศึกษาเกี่ยวกับต้นกำเนิดการจักสานด้วยไม้ไผ่ในเขตอำเภอพรานกระต่ายนั้น บ้านลานไผ่ หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยยั้ง อำเภอพรานกระต่าย คงจะเป็นพื้นที่ที่สะท้อนถึงความเป็นมาเป็นไปของการใช้ประโยชน์จากไผ่ หรือไม้ไผ่ได้เป็นอย่างดี เนื่องจากคนสมัยก่อนจะนิยมตั้งชื่อ ลูกหรือชื่อหมู่บ้านตามลักษณะเด่นของพื้นที่นั้นๆ เช่นเดียวกับบ้านลานไผ่ เนื่องจากพื้นที่บริเวณดังกล่าวมีขนาดกว้างและมีต้นไผ่จำนวนมากจึงมีการนำทรัพยากรธรรมชาติไปใช้ในการดำรงชีวิต เช่น หาหน่อไม้มาบริโภคและแปรรูปไว้ให้นาน มีการนำไม้ไผ่มาจักสานเป็นของใช้ต่างๆ จึงนำความผูกพันกับวิถีชีวิตและต้นไผ่มาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านว่า บ้านลานไผ่ บ้านลานไผ่ เป็นหมู่บ้านที่มีคนอยู่ด้วยกันจาก 3 กลุ่มคือ กลุ่มที่ 1 มาจากจังหวัด

ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก

สำนักวิทยบริการและเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร

ตาก ซึ่งในสมัยนั้นเกิดปัญหาน้ำท่วมเนื่องจากการสร้างเขื่อนภูมิพลได้มีนายเอี่ยม โดพวง และนางชิว โดพวง อพยพเข้ามาประกอบอาชีพทำการเกษตรเป็นกลุ่มแรก กลุ่มที่ 2 ย้ายมาจากอำเภอบ้านด่านลานหอย จังหวัดสุโขทัย ซึ่งในสมัยก่อนเกิดการแพร่ระบาดของโรคฝีดาษ ทำให้ประชาชนในเขตบ้านด่านลานหอยอพยพเข้ามาทำการเกษตรในอำเภอพรานกระต่าย โดยครอบครัวที่ 2 ที่ย้ายเข้ามา คือ ครอบครัวของนางสร้อย พรหมมี และกลุ่มที่ 3 เป็นประชาชนที่อพยพมาหนีจากภัยแล้งมาจากภาคอีสาน ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี ,หนองบัวลำภู, ชัยภูมิ อุบลราชธานี และขอนแก่น โดยประชาชนกลุ่มที่อพยพมาได้นำเอาวัฒนธรรมและประเพณีทางภาคอีสานเข้ามาใช้ในการดำรงชีวิต และได้มีการจัดตั้งเป็นหมู่บ้านลานไผ่ ในปี 2472 โดยขึ้นอยู่ในการดูแลของตำบลหนองหัววัว อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร และในปี 2538 ได้แยกตำบลหนองหัววัวออกมาเป็นตำบลห้วยยั้ง และบ้านลานไผ่ได้ขึ้นอยู่ในการปกครองของตำบลห้วยยั้ง เปลี่ยนเป็นบ้านลานไผ่ หมู่ที่ 9 ตำบลห้วยยั้ง นอกจากบ้านลานไผ่ ยังมีประชาชนในพื้นที่อื่น ๆ ที่ใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่เป็นจำนวนมาก อาทิ พื้นที่ตำบลคุดบ้านโอง นางประนอม ขรพัตต์ อายุ 66 อยู่บ้านเลขที่ 64 หมู่ 1 ตำบลคุดบ้านโอง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร กล่าวว่า ตนได้ทำการจักสานมามากกว่า 10 ปี สิ่งที่สานเป็นประจำคือ สุ่มไก่ เนื่องจากตน และคนในพื้นที่มีอาชีพเลี้ยงไก่มาเป็นเวลานาน จึงได้มีแนวคิดที่ว่า เราน่าจะใช้ประโยชน์จากไม้ไผ่ที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในหมู่บ้านได้ จึงเริ่มที่จะสานสุ่มไก่ไว้ในครัวเรือน สุ่มไก่ไม้ไผ่จากไม้ไผ่ นอกจากจะสามารถใช้ประโยชน์ในครัวเรือนได้แล้วยังสามารถนำรายได้เข้ามาสู่ครอบครัวไม่ต่ำกว่าปีละ 40,000 บาท นอกจากนางประนอม แล้ว นางจันทร์รอน มีศรีสวัสดิ์ อายุ 58 อยู่บ้านเลขที่ 56/3 หมู่ 1 ตำบลคุดบ้านโอง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชรที่จักสานแปดไม้ไผ่สร้างรายได้ให้กับครอบครัวไม่ต่ำกว่าปีละ 40,000 บาท (จันทร์รอน มีสวัสดิ์, 2562 กันยายน 7) สุดท้ายได้แก่นายเทเวศ พลแก้ว อายุ 63 อยู่บ้านเลขที่ 809/1 หมู่ 1 ตำบลคุดบ้านโอง อำเภอพรานกระต่าย จังหวัดกำแพงเพชร ได้ทำแคร่ไม้ไผ่มา 5 ปี มีการทำแคร่ไม้ไผ่หลายขนาด แต่ละขนาดมีราคาแตกต่างกัน ขนาดใหญ่มีขนาด 1.50x2 เมตรราคา 600 บาท ขนาดกลางมีขนาด 1.20x2 เมตรราคา 500 บาท ขนาดเล็กมีขนาด 1x2 เมตรราคา 400 บาท (เทเวศ พลแก้ว, 2562 กันยายน 7) เป็นต้น นี่คือนตัวอย่างบุคคลที่นำไม้ไผ่ที่มีอยู่ในชุมชนมาทำเป็นเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ เพื่อใช้ในชีวิตประจำวันและก่อให้เกิดเป็นรายได้ให้กับครอบครัวตามมา อีกด้วย เพื่อให้ง่ายแก่การทำความเข้าใจผู้เขียน จึงนำตัวอย่างวิธีการทำสุ่มไก่ แปดไม้ไผ่และแคร่ไม้ไผ่

การจักสานสุ่มไก่

การสานสุ่มไก่ด้วยไม้ไผ่นั้น มีวัสดุ และเครื่องมืออย่างง่าย ที่ชาวบ้านมักจะมีติดครัวเรือนไว้เสมอ ไม่ว่าจะเป็น เลื่อยคันทัน สำหรับเลื่อยหรือตัดไม้ไผ่ที่เราต้องการ มีดพริ้ว สำหรับผ่าลำไม้ไผ่และเหลาจักตอกไม้ไผ่ และที่สำคัญสิ่งที่ขาดไม่ได้เลยคือ ไม้ไผ่ ในที่นี้เราเลือกใช้ไม้ไผ่ตะเกียบ คุณสมบัติมีความเหนียวและอ่อนตัวได้ดี ไม้ตะเกียบ ที่สามารถมาจักสานไม้ไผ่ได้นั้นจะต้องมีอายุตั้งแต่ 5 ปี ขึ้นไป ซึ่งในปัจจุบันไม้ตะเกียบมีไม่เพียงพอต่อความต้องการใช้ภายในหมู่บ้าน ชาวบ้านส่วนหนึ่งจึงต้องซื้อไม้ตะเกียบมาจากนอกหมู่บ้านในราคาลำละ 4 บาท แต่ละ

ลำมีความยาวประมาณ 8 ม.

วัสดุ เครื่องมือและอุปกรณ์

1. ไม้ตะเกียบ
2. เลื่อยคั่นธนู ใช้เลื่อยตัดข้อปลายลำไม้ และเลื่อยตัดปากส้อมเมื่อสานส้อมไม้
3. มีดพร้า ใช้ผ่าลำไม้และเหลาจักตอกไม้เพื่อแยกส่วนในและส่วนผิวของไม้ ซึ่งส่วนผิวที่ใช้งานจะมีความเหนียว ง่ายต่อการจักสาน
4. ค้อน ใช้ตอกตะขอข้อไม้หลักหมุดยึดส่วนหัวส้อมไม้เมื่อสานขึ้นรูป

วิธีการจักสาน

1. การจักตอกไม้ โดยใช้เลื่อยคั่นธนูเลื่อยตัดข้อปล้องแรกของไม้ทิ้งเพื่อให้ผ่าลำไม้ได้สะดวก
2. จักตอกเส้นไม้เป็นตอกยืน ตอกยาว และตอกไม้ดิน (ส่วนข้อไม้ที่มีตาไม้) จากนั้นจึงสานตอกยาวและตอกยืนเป็นหัวส้อมแบบลายขัด
3. การขึ้นรูปส้อมไม้ โดยใช้ตอกยาวสานรอบๆ จนได้เป็นรูปทรงของส้อมไม้
4. ส้อมไม้แบบสมบูรณ

การทำเปลไม้ไผ่

อุปกรณ์และวิธีการทำเปลไม้ไผ่นั้นจะมีวิธีการและเครื่องมือที่ยุ่งยากกว่าส้อมไม้ไผ่อยู่มาก ส้อมไม้ไผ่ จะมีเครื่องมือที่ใช้หลักๆ เพียง 4 ชิ้น แต่เปลไม้ไผ่มีวัสดุและเครื่องมือมากกว่า อาทิ ลวดขาว, ลวดดำ, กรรไกรตัดเหล็ก, คีม, มีด, เชือกไนลอน, ปอพลาสติก, แชลคสีเหลือง นอกจากอุปกรณ์จะเยอะกว่าแล้ววิธีการทำยังยุ่งยากกว่าการทำส้อมไม้ไผ่ด้วย นอกจากนั้นแล้วไม้ไผ่ที่ชาวบ้านเอามาทำเปลนั้นยังเป็นคนละสายพันธุ์กับที่ทำส้อมไม้ไผ่ ซึ่งส่วนใหญ่ชาวบ้านจะใช้ไม้สีสุกในการทำเปล

ไม้สีสุก ไม้สีสุกนี้จัดเป็นไม้พื้นบ้านที่นิยมปลูกตามหัวไร่ปลายนา เป็นไม้แตกกอเร็ว หน่อ และลำต้นมีขนาดใหญ่ นิยมใช้หน่อทำอาหาร แปรรูปเป็นหน่อไม้ดองหรือหน่อไม้ส้ม และใช้ลำไม้ทำเฟอร์นิเจอร์ต่างๆ

วัสดุที่ใช้ในการทำเปลไม้ไผ่

1. เชือกไนลอน, ปอพลาสติก, ลวดขาว, ลวดดำ, กรรไกรตัดเหล็ก, คีม, มีดเชือกไนลอน, ปอพลาสติก
2. แชลคสีเหลือง แชลคสีเหลืองใช้สำหรับทาสีเปลไม้ไผ่เพื่อกันเสี้ยนไม้ไผ่และสร้างความสวยงามให้กับ

เปลไม้ไผ่

ขั้นตอนการจัดสาน

1. นำไม้สีสุกมาตัดตามความยาว 3 เมตร หรือตามขนาดความยาวของเปลที่เราต้องการจะทำ เช่น 5

เมตร 7 เมตร (ขนาดใหญ่ที่สุด)

2. ฝาออกส่วนที่เหลือครึ่งหนึ่งจะแบ่ง ให้ได้ 9 ซึ่งนำเชือกผูกหัว-ปลายให้มีลักษณะโค้งนาฬิกาเพื่อหลีกเลี่ยงการบิดตัว
3 ระยะเพื่อให้เกิดความแข็งแรง จากนั้นจึงสานจนเสร็จ

การทำแคร่ไม้ไผ่

การทำแคร่จากไม้ไผ่ มีลักษณะและวัสดุไม่แตกต่างจากแปล้ไม้ไผ่เท่าใดนักเพียงแต่จะต้องมีอุปกรณ์ที่ใช้ใน
เจาะและยึดหมุดกับไม้ไผ่ไม่ให้เคลื่อนที่ ดังนั้นการทำแคร่ไม้ไผ่จึงมีส่ว, ส่วน, มีดโต้และตลับเมตร, เครื่องยิงตะ
ปู ปักหมุดและนํายากำจัดหมอดและแมลงเพื่อป้องกันหมอดกินไม้ไผ่ในระยะยาว

แคร่ไม้ไผ่ มีวิธีการทำคือ เลื่อยไม้ไผ่ความยาว 1.75 ซม. และเหลาส่วนที่เกินหรือเหลาให้เรียบจากนั้น
นำไม้ไผ่ที่เหลาสำเร็จแล้ว ใช้ส่วเจาะให้เป็นรูสี่เหลี่ยม 7 รู แล้วจึงนำแผ่นไม้ไผ่มาตอกเข้ากับโครงสร้าง เมื่อตอก
ไม้ไผ่เข้ากับโครงสร้างเรียบร้อยแล้วและแน่นหนาแล้วนั้น จึงนำมาใส่ขาแคร่แล้วตอกให้แน่น สุดท้ายเพื่อป้องกัน
เสี้ยนไม้ไผ่ และก่อให้เกิดความสวยงาม จึงนำแคร่ไม้ไผ่มาทาเชลคและนํายากำจัดหมอดแมลงเป็นอันเสร็จ

ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นทุนที่ทรงคุณค่าของไทย จึงถือกำเนิดและถูกใช้ในอดีตอย่าง กว้างขวาง แต่ถูกมอง
ข้ามไปในยุคของการพัฒนาตามกระแสตะวันตก ด้วยเหตุผลของการก้าวสู่ความทันสมัย หากแต่เมื่อประเทศ
ชาติอยู่ในภาวะวิกฤต ภูมิปัญญาท้องถิ่นกลับถูกนำมาใช้อย่างเป็นผล การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นไปใช้ประโยชน์ ยัง
สร้างความภาคภูมิใจในภูมิปัญญาซึ่งเป็นมรดกของชาติอีกด้วย การกระทำนี้เรียกได้ว่าเป็นการอนุรักษ์ (การอนุ
รักษ์ คือ การบำรุงรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการจักสานให้คงอยู่คู่คนไทยต่อไป) ภูมิปัญญาไทยโดยการประยุกต์ให้
เข้ากับวิถีชีวิต สภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ของท้องถิ่นนั้นๆ (การประยุกต์ใช้ คือ การนำวัตถุดิบที่มีอยู่ใน
ชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่น สุ่มไก่ แคร่ไม้ไผ่ แปล้ไม้ไผ่ และอื่นๆ) สุดท้ายเป็นการสร้างรายได้ (สร้างรายได้
เช่น การขายส่ง ขายปลีก หรืองานหัตถกรรมหมู่บ้าน (OTOP)) ให้กับคนที่นำภูมิปัญญานั้นมาใช้อีกด้วย

คำสำคัญ : การจักสาน

ที่มา : <https://acc.kpru.ac.th/KPPStudies/index.php?title=วิถีชีวิตคนพวานกระต่ายกับของฝากขึ้น>

ชื่ออำเภอพวานกระต่าย_จังหวัดกำแพงเพชร

รวบรวมและจัดทำข้อมูล : กาญจนา จันทร์สิงห์

วันที่ : 2022-08-01

https://arit.kpru.ac.th/ap2/local/?nu=pages&page_id=2129&code_db=610007&code_type=07